

בענין מצרי שלישי

א) "לא תתעב אדומי כי אחיך הוא לא תתעב מצרי כי גר היית בארצו, בנים אשר יולדו להם דור שלישי יבא להם בקהל ה'" (דברים כג, ח - ט). הנה סיפא דקרא הוא לאו הבא מכלל עשה, שלא להתחתן בהם אף אחר שהתגיירו, עד דור שלישי, וכדתנן ביבמות (עו, ב) מצרי ואדומי אינם אסורים אלא עד שלשה דורות. ע"כ.

וכמש"כ הרמב"ם בהלכות איסורי ביאה (פי"ב הי"ט) וז"ל: מצרי ואדומי, אחד זכרים ואחד נקבות, דור ראשון ודור שני אסורין לבא בישראל, ודור שלישי מותר, שנאמר בנים אשר יולדו להם וגו'. עכ"ל.¹

אמנם דעת הרמב"ם דאף רישא דקרא "לא תתעב אדומי וכו' לא תתעב מצרי" וגו' הן אזהרות בפני עצמן, שלא להמנע מלהתחתן בהם מדור שלישי ואילך, דהנה כתב הרמב"ם בספר המצוות (מצוה נד) וז"ל: האזהרה שהזהרנו מלהרחיק זרע עשו אחר שנתגיירו, כלומר שאנו מוזהרים לבל נתרחק מלהתחתן בהם אחר שנתגיירו, והוא אמרו יתעלה "לא תתעב אדומי כי אחיך הוא". עכ"ל. וכן לקמן שם (מצוה נה): האזהרה שהזהרנו מלהרחיק את המצרים ומלהתרחק מלהתחתן בהם אחר שנתגיירו, והוא אמרו יתעלה "לא תתעב מצרי". עכ"ל.

ונתבאר יותר במנין המצוות הקצר להרמב"ם, וז"ל: שלא להרחיק זרע עשו מן הקהל אלא עד שלשה דורות, שנא' "לא תתעב אדומי [וגו', בנים אשר יולדו להם דור שלישי יבא להם בקהל ה'"]", שלא להרחיק מצרי מלבוא בקהל אלא עד שלושה דורות, שנאמר "לא תתעב מצרי" [וגו', בנים אשר יולדו להם דור שלישי יבא להם בקהל ה'"]. עכ"ל. וכן בפרטי המצוות על סדר

¹ ואמנם הרמב"ם לא מנה מצוה זו במנין המצוות, ולכאורה היה לו למנותה בכלל העשין, כמו שמצינו בגמ' כתובות ל, א חייבי עשה - מצרי ואדומי, ופירש"י: מצרי ואדומי - בתוך שלשה דורות, דכתיב (דברים כג) דור שלישי יבא להם, דור שני לא, ולא הבא מכלל עשה - עשה, עכ"ל, והובא ברמב"ם בפ"א מהל' אישות ה"ח וז"ל: ויש שאיסור ביאתן בעשה ואינו מחייבי לאוין וכו', מצרי ואדומי דור ראשון ודור שני, אחד זכרים ואחד נקבות, וכו' לפי שלא נאמר באלו לא יבוא או לא יקח, אלא מכלל שנאמר דור שלישי יבוא להם בקהל ה', אתה למד שדור ראשון ושני לא יבוא, וכו', ולא הבא מכלל עשה הרי הוא כעשה. עכ"ל.

ומה שלא מנאו, ביאר הגר"י פערלא בפירושו לספהמ"צ להרס"ג (ל"ת רסד, דף רצד, א בדפיו ד"ה ועדיין) שהרמב"ם לשיטתו במנין המצוות שאין למנות לאו הבא מכלל עשה שאין בו קום ועשה, כמש"כ במגילת אסתר על ספהמ"צ להרמב"ם (סוף השורש הראשון), וביתר ביאור בקנאת סופרים שם, יעו"ש, (וע"ע בדבריהם בשורש הששי), וז"ל הגר"י פ"פ שם: במנין הלאווין אינו נמנה כי אין הלאו שלו מפורש, ובמנין העשין אינו נמנה כי אין בו מצווה בקום עשה אלא בשב ואל תעשה. עכ"ל.

ההלכות לרמב"ם הלכות איסורי ביאה, וז"ל: שלא להרחיק דור שלישי מצרי מלבוא בקהל, שלא להרחיק דור שלישי אדומי מלבוא בקהל. עכ"ל.

והמבואר בשיטת הרמב"ם, שמלבד מה שהוזהרנו שלא להתחתן בהם עד דור שלישי, נאמרה עוד אזהרה, שלא להמנע מלהתחתן בהם מדור שלישי ואילך, והוא מה שנאמר ברישא דקרא שם "לא תתעב אדומי כי אחיך הוא לא תתעב מצרי כי גר היית בארצו".

ודלא כדעת הרס"ג שלא מנה אזהרה זו באזהרות שלו, וביאר הגר"י פערלא בפירושו שם (ריש ל"ת רסד), דס"ל להרס"ג דאי"ז אזהרה, אלא רק שלילת חיוב להרחיקם מן הקהל לעולם, דהיינו שבא הכתוב לומר שאין איסור להתחתן בהם מדור שלישי ואילך. עכת"ד הגר"י פ"ז"ל.

ואפשר שמקור שיטת הרמב"ם בזה, הוא ממה שאמרו בגמ' בבא קמא (צב, ב) אמר ליה רבא לרבה בר מרי מנא הא מילתא דאמרי אינשי בירא דשתית מיניה [רש"י: ששתית מינה כבר בצמא] לא תשדי ביה קלא [רש"י: כלומר דבר הנצרך לך פעם אחת, שוב לא תבזהו], א"ל דכתיב לא תתעב אדומי כי אחיך הוא ולא תתעב מצרי כי גר היית בארצו. ע"כ.

דמשמע שהוא אזהרה, ולא רק שלילת איסור, ודלא כהרס"ג.

ב) והנה כבר תמהו האחרונים בעיקר שיטת הרמב"ם שאנו מוזהרים לבל נתרחק מלהתחתן באדומים ובמצרים מדור שלישי ואילך, דצ"ע בזה, דהנה זה ודאי לא יעלה על הדעת שחייבה התורה להתחתן בהם אחר דור שלישי, דאטו הממאן להתחתן בגרים הללו משום מעלת יחוס משפחתו, וכי יעבור על האיסור, אתמהה, וכבר מצינו בגמ' פסחים (קיב, ב) ארבעה דברים צוה רבינו הקדוש את בניו, וכו', ואל תשב על מטת ארמית, איכא דאמרי וכו', ואיכא דאמרי דלא תינסב גיורתא. ע"כ.² ולא מסתבר שיצאו אדומים ומצרים מכלל כל הגרים לענין זה.

וא"כ איסור זה אין גדרו ברור, במה ייחשב שעבר אדם על האיסור. (וע' במש"כ בזה הגר"י פערלא בפירושו על ספר המצוות להרס"ג, ריש ל"ת רסד).

ג) ואשר י"ל בזה, דהנה כל עיקר מצוה זו לא נצרכה אלא משום שיש סיבה מיוחדת שמחמתה היה ראוי להתרחק מלהתחתן בהם, שאל"כ מהיכ"ת לתעבם יותר משאר גרים, וכמו שפירש רש"י שם וז"ל: "לא תתעב אדומי" - לגמרי, (ר"ל אף לאחר דור שלישי), ואף על פי שראוי לך לתעבו שיצא בחרב לקראתך. עכ"ל.³ [וכיו"ב לענין מצרי, שכתב שם וז"ל: "לא תתעב מצרי" - מכל וכל, אף על פי שזרקו זכוריכם ליאור. עכ"ל].

² וכן מצינו בכרכות ה, ב אמר להו רבא לבניה וכו' ואל תשבו על מטת ארמית וכו', איכא דאמרי וכו', ואיכא דאמרי דלא תנסבו גיורתא.

³ והרמב"ן שם (פסוק ז) הוסיף וז"ל: וכן עשה עם אדום, וכו', והרחיקם שלשה דורות בעבור שיצאו לקראתנו בחרב ולא זכרו ברית אחים, עכ"ל.

וא"כ י"ל שאין עובר בזה אלא הנמנע מלהתחתן בהם מחמת סיבה זו, כלומר מחמת שהצרו לישראל, אבל הנמנע מלהתחתן בהם מחמת סיבה אחרת, לית לן בה, דלא גרע משאר גרים שאין חיוב להתחתן בהם.

והאירני הרה"ג ר' יעקב יהודה דאויד שליט"א שאמנם כדברינו כן משמע מלשון הרמב"ם הנ"ל במנין המצוות הקצר, שכתב וז"ל: שלא להרחיק זרע עשו מן הקהל אלא עד שלשה דורות וכו', עכ"ל.

אשר מבואר מדברי הרמב"ם, שאיסור הרחקתם מדור שלישי ואילך, בא כנגד חיוב הרחקתם עד שלשה דורות, כלומר שאחר שצויה הכתוב להרחיקם, הוסיף הכתוב לצוות שלא ננהג בהרחקה זו אלא עד שלשה דורות.

וא"כ משמע שההרחקה שהכתוב מדבר בה לענין איסור הרחקתם מדור שלישי ואילך, היא דוקא אותה הרחקה עצמה שדיבר בה הכתוב לענין חיוב הרחקתם עד שלשה דורות, והרי חיוב ההרחקה עד ג' דורות הוא ודאי מצד שהצרו לישראל, ונמצא שדוקא מי שימשיך אחר ג' דורות באותה הרחקה עצמה, דהיינו הרחקה על שהצרו לישראל, יעבור על איסור זה, משא"כ מי שירחקם מטעם אחר, הרי אינו ענין לפרשה זו כלל. ודפח"ח.

ד) אלא שבחינוך (מצוה תקסג) מבואר לא כן, שכן כתב וז"ל: שלא להרחיק זרע עשו אחר שיתגיירו, כלומר שלא נמנע מהתחתן עמהם, שאין בהם איסור כמו בעמון ומואב, אלא מותרין הם אחר שני דורות, ועל זה נאמר "לא תתעב אדומי כי אחיך הוא וגו' בנים אשר יולדו להם דור שלישי יבא להם בקהל ה'". ודור שלישי הוא בן בנו של הגר, וכו', ועובר על זה והסכים בדעתו שלא להתחתן במ אפילו אחר שני דורות מצד שהצרו לישראל, או מצד שקבע בלבבו שנאה עמהם מפני שבאו מאומה אחרת, עבר על לאו זה. ואין לוקין עליו לפי שאין בו מעשה. עכ"ל.

הרי מבואר בדבריו, שבא לשלול הטענה שרק הנמנע מסיבה זו הוא בכלל האיסור, שכן כתב להדיא שאף הנמנע מלהתחתן בהם מפני שבאו מאומה אחרת, כלומר מחמת עצם היותם גרים, נמי אסור לענין בני עשו.

ולפי החינוך הדרא לדוכתה תמיהת האחרונים הנ"ל, שאיסור זה אין גדרו ברור, שהרי לא מסתבר שחייבה התורה להתחתן בהם אחר דור שלישי, ופשוט שמותר למאן להתחתן בגרים משום מעלת יחוס משפחה, וא"כ במה ייחשב שעבר אדם על האיסור.

ה) אמנם על החינוך לשיטתו קושיא מעיקרא ליתא, שכן כבר עמד על זה החינוך (מצוה תקסד) וז"ל: ואל תשמע מדברינו שנהיה מצווים להתחתן עם המצרי או עם האדומי אחר שלשה דורות, שאין כוונת הכתוב לצוותנו להתחתן עמם חלילה, והמשפחות המיוחסות שבישראל לא ירדו ממעלתן להתחתן עמהם, אבל ימנענו הכתוב מהרחיק חיתונם בטענת איסור, ויודיענו שאין בהם איסור כלל, וכמו שכתבתי למעלה בסמוך. עכ"ל.

[ובשו"ת חתם סופר (אהע"ז ח"א ס"ס קנא) כתב לחדש בזה בדעת הרמב"ם, שהוא אזהרה לבית דין, שהוזהרו שלא להורות בהם איסור חתנות לעולם,⁴ עכת"ד].⁵

אשר לפ"ז תתיישב תמיהת האחרונים על הרמב"ם, כי אמנם לא נאסר להמנע מלהתחתן בהם משום מעלת יחוס משפחה, ורק שהוזהרנו שלא נמנע מלהתחתן בהם בטענה שהתורה אסרתם לבוא בקהל. (כלומר שאף שהחמיר החינוך באזהרה זו, ונקט שנוהגת אף במי שמרחיקם מפני שבאו מאומה אחרת, ולא מחמת שהצרו לישראל, מ"מ היקל בענין אחר באזהרה זו, במה שנקט שאינה נוהגת אלא במי שמרחיקם בטענת איסור, כלומר שטוען שחיתונם אסור עלינו, ולא במי שמרחיקם רק מחמת רצונו העצמי).

ונראה שגדר זה שביאר החינוך במצוה זו, מקורו במה שנקט הכתוב בזה לשון "לא תתעב", שאין פירושו שלא נרחקם הרחקה בעלמא, אלא שלא נחשיבם כתועבה האסורה לנו.

וכמו שמצינו לענין לשון תועבה, בגמ' חולין (קיד, ב) מניין לבשר בחלב שאסור באכילה, שנאמר לא תאכל כל תועבה, כל שתעבתי לך הרי הוא בבל תאכל, ע"כ, ופירש רש"י וז"ל: **כל שתיעבתי לך - כל שאסרתי לך**, לתעבו ולהתרחק ממנו, הרי הוא בבל תאכל - עולמית, בכל ענינין שהוא, בין שבא בעבירה ובין שלא בא בעבירה, כגון ע"י קטן או ע"י עובד כוכבים, מאחר שתיעבתי לך, אסור, והאי הרי תיעבתי לך להתרחק מבשולו שלא לבשלם יחד. עכ"ל.

הרי מבואר שתועבה בלשון תורה, היינו דבר האסור.

(ו) והנה כבר תמה הגר"י פערלא (בפירושו על ספר המצוות להרס"ג, ריש ל"ת רסד) על דברי החינוך הללו, למה יצטרך הכתוב להזהיר שלא לאסור דבר שמעולם לא אסרתו תורה. ע"כ הערתו.

⁴ אך האירני הרה"ג ר' שמעון הכהן קאהן שליט"א שאין לפרש כן דברי החינוך [במה שכתב: ימנענו הכתוב מהרחיק חיתונם בטענת איסור, עכ"ל], כי לא משמע כן בלשון החינוך, שכתב (במצוה תקסג) וז"ל: ונוהג איסור זה שנמנענו מהרחיקם אחר שנתגיריו בכל מקום ובכל זמן, בזכרים ונקבות, ועובר על זה והסכים בדעתו שלא להתחתן במ אפילו אחר שני דורות מצד שהצר לישראל או מצד שקבע בלבבו שנאה עמהם מפני שבאו מאומה אחרת, עבר על לאו זה. עכ"ל.

אשר מכל זה משמע שהוא איסור על כל אדם מישראל, ולא אזהרה לב"ד.

⁵ ולפי כל מה שנתבאר לעיל, יתיישב מה שיש להעיר דהנה אע"פ שמנה הרמב"ם אזהרה זו במנין המצוות, מ"מ לא הביאה בהלכותיו, ולכאורה הוא פלא.

ואשר י"ל בזה שמאחר שאין חיוב להתחתן בהם, אלא רק ימנענו הכתוב מהרחיק חיתונם בטענת איסור וכמש"כ החינוך, [או כמשנ"ת לעיל בדעת הרמב"ם באופן אחר, שהוזהרנו שלא להרחיקם בסיבת מה שהצרו לנו], א"כ לא שייך בזה הלכה למעשה, דסו"ס אין בזה מעשה מסוים שאסרתו תורה, שהרי אין איסור להתחתן עמהם וגם לא חיוב להתחתן עמהם, ורק במנין המצוות שייך לצוות על דברים שבלב, שאף אם ימנע אדם מישראל מלהתחתן עמהם, עכ"פ לא תהיה המניעה בטענת איסור או בסיבת מה שהצרו לנו.

(ורק לפי מש"כ החת"ס הנ"ל בדעת הרמב"ם, שנאמרה בזה אזהרה לבית דין שלא להורות בהם איסור חתנות לעולם, הרי לפ"ז שייך יש בזה מעשה מסוים שאסרתו תורה, אך כבר נתבאר לעיל בהערה, שבלשון החינוך לא משמע (כהחת"ס).

אמנם נראה שגם על זה כבר עמד החינוך, דהנה כתב החינוך (מצוה תקסג) וז"ל: שלא להרחיק זרע עשו אחר שיתגירו, כלומר שלא נמנע מהתחתן עמהם, שאין בהם איסור כמו בעמון ומואב, אלא מותרין הם אחר שני דורות, וכו', שורש המצוה נגלה, כי הוא להודיענו שלא נתנהג באיסור עם זרע אדום ולא נרחיקם בקל וחומר מבני עמון, לומר עמון ומואב בשביל פעם אחת שלא קדמו אותנו בלחם ובמים הרחיקנו האל מהם, אדומיים ומצריים שצערנו את ישראל כמה, על אחת כמה וכמה, על כן באתנו האזהרה עליהם שלא להמנע מהתחתן בהם. כי השעבודין ששעבדו הם בנו גזרת השם היא עלינו ואין לנו לקבוע עליהם שנאה בלבבנו על כך, ואחינו יקראו בהתגיירים ובואם לחסות תחת כנפי השכינה. ובעמון ומואב טעם אחר על שנאתן, והוא ענין הנבלה הגדולה אשר מצאו את לבבם לעשות, הכל כמו שכתבתי למעלה בסמוך (מצוה תקסא). עכ"ל.

והמבואר בדבריו שהיה מקום להרחיקם לעולם בקל וחומר מבני עמון, וזהו שהזהירה תורה שלא להרחיקם בטענה זו.

ואשר י"ל שאין כונתו בזה לומר דברי דרוש בעלמא, אלא כונתו שלולי שהוזהרנו שלא להרחיקם לגמרי, הרי אמנם היה מקום לאוסרם לעולם מדינא, מק"ו מבני עמון, ולכן הוצרך הכתוב להזהיר מהרחיק חיתונם בטענת איסור, כדי להודיענו שבאמת אין בהם איסור כלל, ולאפוקי מהאי ק"ו.⁶

ובזה תתיישב תמיהת הגר"י פערלא על החינוך.

⁶ ואין להקשות שהרי כבר מפורש בסיפא דקרא "בנים אשר יולדו להם דור שלישי יבא להם בקהל ה'", וא"כ אף לולא רישא דקרא ד"לא תתעב" וגו' ידעין שאינם אסורים לעולם, ומה מקום היה לאוסרם מק"ו, זה אינו, דכל המקרא הזה המשך אחד הוא, והכתוב "דור שלישי יבא להם" בא לשני ענינים, א' להגביל האזהרה שנאמרה ברישא דקרא שלא לאסור חיתונם, ולומר שעד ג' דורות שפיר יש לאסור חיתונם, ב' להגביל עצם איסור חיתונם דסיפא דקרא, כלומר דקמ"ל שרק עד ג' דורות נאסרו. ופשוט.